

Diş Hekimliği Fakültesi Öğrencilerinin Empati Düzeylerinin Değerlendirilmesi: Kesitsel Bir Çalışma

Evaluation of Empathy Levels of Dental Students: A Cross-Sectional Study

Emine KAYA^a, Nursena ÖZTAN^b

^aİstanbul Okan Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi, Çocuk Dış Hekimliği ABD, İstanbul, Türkiye

^bSerbest Dış Hekimi, İstanbul, Türkiye

ÖZET Amaç: Sağlık alanında empati, bir hastanın deneyimlerini ve duygularını anlama yeteneği ve bu anlayışı iletme yeteneğidir. Empatinin diş hekimi-hasta ilişkisinde önemli bir rol oynadığı ve diş hekimleri için temel bir yeterlilik olduğu gösterilmiş olsa da bu alanda yapılmış çalışma sayısı yeterli değildir. Bu çalışmada, diş hekimliği öğrencilerinin empati seviyelerinin değerlendirilmesi amaçlandı. **Gereç ve Yöntemler:** Bu amaçla 3, 4 ve 5. sınıfta eğitim görmekte olan toplam 269 diş hekimliği lisans öğrencisi arasında kesitsel bir çalışma yapıldı. Diş hekimliği öğrencilerinin empati seviyelerinin değerlendirilmesi için Jefferson Doktor Empati Ölçeği-Sağlık Çalışanları [Jefferson Scale of Physician Empathy-Health Professionals (JSPE-HP)] kullanıldı ve empatinin temel 3 alt ölçeği (perspektif alma, şefkatli bakım, hastaların ayakkabısını giyme) puanları değerlendirildi. Ölçeğin güvenilirliği, Cronbach alfa katsayısı (0,872) ile belirlendi. Veri analizi, SPSS ile yapıldı. Öğrenciler arasında ölçeklerin temel yapı geçerliliğini test etmek amacıyla açıklayıcı faktör analizi kullanıldı. **Bulgular:** Tüm diş hekimliği öğrencileri için toplam ortalama empati puanları 79,74 (standart deviasyon=9,42) olarak bulundu. Öğrencilerin toplam empati seviyelerinde 3. sınıftan 5. sınıfa doğru bir azalma görülmesine rağmen bu sonuç istatistiksel olarak anlamlı değildi. Kız öğrencilerin toplam empati seviyeleri, erkek öğrencilerin empati seviyelerinden yüksekti (p=0,003). **Sonuç:** Diş hekimliği fakültesi öğrencilerinin son sınıfa doğru empati seviyelerinde gözlenen azalma, fakülte eğitimindeki klinik sorumlulukların ve teorik derslerin artması ile açıklanabilir. Diş hekimliği öğrencilerinin empati becerilerinin geliştirilmesine yönelik eğitimlerin yapılması, hasta ile daha iyi iletişim kurabilen hekimlerin yetişmesine katkı sağlayabilir.

ABSTRACT Objective: Empathy in the health care field is the ability to understand a patient's experiences and feelings and the capability to communicate this understanding. Although it has been shown that empathy plays an important role in the dentist-patient relationship and is a basic competence for dentists, the number of studies in this field is not enough. In this study, we aimed to evaluate the empathy levels of dental students. **Material and Methods:** A cross-sectional study was conducted among 269 undergraduate dental students in 3rd, 4th and 5th grade. Total and 3 subscale scores (perspective taking, compassionate care, standing patients' shoes) were evaluated using the Jefferson Scale of Physician Empathy-Health Professionals (JSPE-HP) to evaluate the empathy levels of dental students. The reliability of the scale was determined by the Cronbach's alpha coefficient (0.872). Data analysis was done with SPSS. Exploratory factor analysis was used to test for the fundamental construct validity of the scales among the students. **Results:** The total mean empathy scores for all dental students were 79.74 (standard deviation=9.42). Although a decrease from grade 3 to grade 5 was observed in total empathy levels, this result was not statistically significant. The empathy levels of female students were higher than male students (p=0.003). **Conclusion:** The decrease in empathy levels of dental students towards the last year can be explained by the increase in clinical responsibilities and theoretical courses of dental school. Courses to improve the empathy skills of dental students can contribute to the training of dental practitioners who can communicate better with the patient.

Anahtar Kelimeler: Empati; diş hekimliği; öğrenci

Keywords: Empathy; dentistry; student

Empati, kişinin kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak duygu ve düşüncelerini doğru olarak algılayabilmesi, karşısındaki insanın düşünce ve duygularını tam olarak hissedebilmesi ve bunu karşısın-

dakine iyi bir şekilde yansıtılması olarak tanımlanmaktadır. Empatinin, özellikle sağlık alanında en önemli kilit taşlarından biri olduğu düşünülmektedir.¹ Sağlık alanında empati, bir hastanın deneyimlerin ve

Correspondence: Emine KAYA

İstanbul Okan Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi, Çocuk Dış Hekimliği ABD, İstanbul, Türkiye

E-mail: emine.kaya@okan.edu.tr

Peer review under responsibility of Türkiye Klinikleri Journal of Dental Sciences.

Received: 01 Dec 2021

Received in revised form: 01 Feb 2022

Accepted: 09 Feb 2022

Available online: 18 Feb 2022

2146-8966 / Copyright © 2022 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

duyguların en iyi şekilde anlayıp hastanın semptomlarının ve hastalığının bunlardan nasıl etkilendiğini anlama yeteneğini ve bu anlayışı hastaya iletme yeteneğini içeren bilişsel ve davranışsal bir nitelik olarak görülmektedir.² Diş hekimliğinde başarılı bir hekim-hasta ilişkisi, hastaların tedavilere uyumunun artması, daha iyi tedavi sonuçlarının alınması ve hastanın dental anksiyetesinin kontrol edilmesi gibi çeşitli avantajlar sağlamaktadır.³ Amerikan Diş Hekimliği Eğitimi Derneği'ne göre empati, diş hekimleri için en önemli klinik yeterliliklerden biridir.⁴ Bu nedenle çoğu diş hekimliği fakültesi empati, aktif dinleme ve iletişim konularında bazı eğitimleri içermektedir.⁵

Empati becerisinin değerlendirilmesinde kişisel değerlendirme, hasta değerlendirmeleri, akran değerlendirmeleri, psikometrik testler ve davranışların gözlemlenmesi gibi sayısız yöntem bulunmaktadır. Kişisel değerlendirme ölçekleri, sağlık profesyonelleri tarafından en sık kullanılan yöntemlerden biridir. Genel popülasyonda kullanılmak üzere birkaç kişisel empati ölçeği geliştirilmiş olsa da sağlık hizmeti alanında kullanılmak üzere yalnızca bir tane ölçek bulunmaktadır.⁶ Jefferson Doktor Empati Ölçeği [Jefferson Scale of Physician Empathy (JSPE)], özellikle hekim empatisini ölçmek için tasarlanmış tek ölçektir. JSPE'nin biri tıp öğrencileriyle kullanım için (S versiyonu), diğeri ise klinisyenlere yönelik (HP versiyonu) 2 versiyonu bulunmaktadır.⁷ JSPE'nin tıp öğrencilerinde kullanımının geçerliliği ve güvenilirliği ile ilgili çok sayıda çalışma bulunurken, diş hekimliği öğrencileri ile ilgili çalışmaların sayısı kısıtlıdır.^{1,5,8-12} Ayrıca örgün diş hekimliği eğitimi sırasında öğrencilerin empati seviyelerindeki değişiklikler hakkında çok az şey bilinmektedir. Sherman ve Cramer, 1 ve 4. sınıf Amerikalı diş hekimliği öğrencileri arasında yaptıkları bir çalışmada, tıp öğrencileri ile benzer şekilde JSPE-Sağlık Çalışanları'nın [JSPE-Health Professionals (JSPE-HP)] diş hekimliği öğrencilerinde de güvenilir ve geçerli olduğunu bildirmiş ve 4. sınıfa doğru empati seviyelerinde bir düşüş olduğunu rapor etmiştir.⁵ Ancak Türk diş hekimliği öğrencilerinin empati seviyelerinin değerlendirilmesi ile ilgili yapılmış sadece bir çalışma mevcuttur.¹³

Bu çalışma ile diş hekimliği öğrencilerine uygulanan JSPE-HP'nin güvenilirliğini ve geçerliliğini de-

ğerlendirmek ve kesitsel bir anket tasarımı kullanarak, diş hekimliği fakültesi eğitimi boyunca öğrencilerin empati seviyelerindeki değişiklikleri değerlendirmek amaçlandı.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Bu çalışma, 2020-2021 eğitim öğretim yılında İstanbul Okan Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi 3, 4 ve 5. sınıf lisans öğrencileri arasında gerçekleştirilen kesitsel şekilde tasarlanmış tanımlayıcı tipte bir çalışmadır. Çalışma için İstanbul Okan Üniversitesi Etik Kurulundan onay (13.01.2021-131) alındı. Çalışmaya dâhil olmak isteyen gönüllü katılımcılar araştırmanın konusu, kapsamı, amacı konusunda sözlü olarak bilgilendirildi ve yazılı bilgilendirilmiş onam alındı. Çalışma, Helsinki Deklarasyonu Prensipleri'ne uygun olarak yapıldı.

Türk diş hekimliği öğrencileri, fakülte eğitimlerinin 3. yılında klinik staj eğitimlerinde hasta bakmaya başladıkları için bu çalışmada, diş hekimliği öğrencilerinin empati seviyelerini ölçmek için hekim empati ölçeğinin JSPE-HP versiyonu seçildi. Türkçeye çevrilen JSPE-HP, 5'li Likert ölçeğinde (kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, fikrim yok, katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum) yanıtlanan, 20 maddelik bir öz değerlendirme anketidir.¹⁴ Anket soruları 1 ile 5 arasında puanlanmaktadır. Puanlama kriterlerine göre "1=Kesinlikle katılmıyorum", "2=Katılmıyorum", "3=Fikrim yok", "4=Katılıyorum", "5=Kesinlikle katılıyorum" şeklinde puanlanmaktadır. JSPE-HP klinik empatinin 3 faktörünü göstermek üzere geliştirilmiştir. Bunlar "perspektif alma", "şefkatli bakım" ve "hastanın ayakkabısını giyme"dir. JSPE-HP'deki 10 madde "perspektif alma" ile ilgilidir ve doğrudan puanlanmaktadır. Olumsuz ifade edilen 5 madde "şefkatli bakım" ve diğer 5 madde "hastaların ayakkabısını giyme" ile ilgilidir ve ölçekteki 10 maddenin tamamı ters şekilde puanlandı. Toplam empati puanı 20-100 arasında değişmektedir ve daha yüksek bir puan, hasta bakımında empatik katılımı daha çok destekleyen bir davranışsal eğilimi göstermektedir.

Verilere ilişkin tanımlayıcı istatistikler hesaplanarak sürekli değişkenler için aritmetik ortalama± standart sapma, kategorik değişkenler için ise frekans

ve yüzdeler ile gösterimde bulunuldu. Ölçeğe ilişkin her bir alt bileşen toplamlarının cinsiyetler arası farklılığının incelenmesinde Student t-testi kullanıldı. Bileşenle toplamlarının sınıflar arasındaki farklılığının incelenmesinde ise tek yönlü varyans analizinden yararlandı. Anlamlı farklılığın bulunması durumunda ileri aşama (post hoc) testi olarak Tukey testi kullanıldı. Alt bileşen toplamları arasındaki ilişkinin incelenmesinde, Pearson korelasyon katsayısından yararlandı. Empati ölçeğinin bileşenleri, açıklayıcı faktör analizi ile incelendi. Örneklem yeterliliği Kaiser-Meyer-Olkin testi ile incelendi. İç tutarlılık (güvenirlilik) için Cronbach alfa katsayısı hesaplandı. Tüm istatistiksel değerlendirmeler için $P < 0.05$ kriterinden yararlandı. İstatistik analizler, SPSS 21 (IBM Co. NY, USA) paket programı ile gerçekleştirildi.

BULGULAR

Araştırmaya, 93 (%34,6) erkek ve 176 (%65,4) kız olmak üzere toplam 269 öğrenci katılmıştır. Katılan dış hekimliği öğrencilerinin çoğu 5. sınıftaydı (%40,1). Her nicel değişken için tanımlayıcı istatistikler Tablo 1’de sunuldu.

Yapılan faktör analizi sonucunda empati 1 ve 8 dâhil aradaki bütün maddelerin 1. faktörü oluşturduğu görülmektedir. Bu faktör içine giren maddelere bakıldığında ise genel anlamda empatinin “perspektif alma” yani kendini bir başka bireyin yerine koyma ilkesini işaret ettikleri görülmektedir. Empati 9-14 aralığındaki diğer maddeler ise 2. faktörü oluşturmaktadır. Bu faktör, “şefkatli bakım” yani hastaların yaşadıkları fiziksel, ruhsal ve duygusal zor-

lukları anlayarak hasta gereksinimlerine yanıt vermeyi içermektedir. JSPE-HP’deki 15-20 aralığındaki diğer maddeler ise 3. faktörü oluşturmaktadır. Son faktör ise “hastanın ayakkabısını giyme” yani hastanın yerinde olma durumunda neler hissedilebileceğini anlamayı kapsamaktadır.

JSPE-HP’nin, faktörlerin “ortogonal varimax rotasyonu” ile temel bileşen “faktoring” yöntemi kullanılarak yapılan faktör analizi sonucunda, toplam madde varyansının %46’sını açıklayan 3 faktörlü bir çözüm seçildi. Öz değerlerin büyüklüğü 6,155; 1,847 ve 1,319’dur. Bu faktörler madde varyansının sırasıyla %30,78, %9,24 ve %6,6’sını açıklamaktadır. Bir maddenin belirli bir faktöre dâhil edilmesi için minimum 0,30 yükleme faktörü uygulandı.

Toplamda 0,864 endeksle sonuçlanan Kaiser-Meyer-Olkin örnekleme yeterliliği ölçüsü, faktör analizi için verilerin yeterliliğini doğruladı. Bartlett küresellik testi, karşılıklı korelasyon matrisinin faktörlenebilir olduğunu gösterdi [$\chi^2(190)=1749,29$, $p < 0,001$]. Her 3 faktör de istikrarlı bir faktör yapısı için gereken en az 3 maddeye sahipti. JSPE-HP’nin dış hekimliği öğrencilerine uygulandığı şekliyle iç tutarlılığı, Cronbach’ın 0,872 α katsayısı ile iyiydi (Tablo 2).

Tüm dış hekimliği öğrencileri için toplam ortalama JSPE-HP puanları $79,74 \pm 9,42$ olarak bulundu. Kızlarda empati puanı ortalaması $80,99 \pm 8,73$ olup; erkeklere göre $77,38 \pm 10,24$ daha yüksek olduğu görüldü ve bu fark istatistiksel olarak anlamlıydı ($p=0,003$). Üçüncü sınıftan 5. sınıfa doğru toplam empati skorlarında bir düşüş görülmesine rağmen bu

TABLO 1: Tanımlayıcı istatistikler.

Değişken		n (%)	Aritmetik ortalama \pm SD	Medyan (Minimum-Maksimum)
Cinsiyet	Erkek	93 (34,6)		
	Kız	176 (65,4)		
Sınıf	3. sınıf	73 (27,1)		
	4. sınıf	88 (32,7)		
	5. sınıf	108 (40,1)		
Hastaların ayakkabısını giyme			8,83 \pm 1,23	9 (3-10)
Perspektif alma			32,98 \pm 4,06	33 (18-40)
Şefkatli bakım			37,93 \pm 5,62	38 (13-50)
Toplam			79,74 \pm 9,42	81 (39-100)

SD: Standart deviasyon.

TABLO 2: JSPE-HP'nin 20 maddesine ilişkin faktör analizi ve Cronbach alfa değerlerinin özeti.

Sorular	Bileşen		
	1	2	3
Hastalarımın tıbbi tedavi uygularken, kendimi onların yerine koymaya çalışıyorum.	0,729	0,119	0,037
Hastalar ile olan iletişimimde en önemli nokta, hasta ve yakınlarının duygularını anlamamdır.	0,728	0,206	-0,011
Daha iyi tıbbi bakım sunabilmek için hastalarım gibi düşünmeye çalışıyorum.	0,693	0,049	0,168
Hastalarımın neler hissettiklerini anladığımda, onlar da kendilerini daha iyi hissederler.	0,673	0,222	0,222
Tıbbi tedavide empatinin, önemli bir tedavi edici faktör olduğuna inanırım.	0,616	0,287	0,066
Hekim olarak tedavi etmedeki yeteneğim, empati olmazsa sınırlı kalır.	0,582	0,16	0,207
Hastalarımın neler hissettiklerini anlamam, uygulanacak tedavi güvenli bir şekilde kabul etmelerini sağlar.	0,539	0,263	0,227
Hastalarım ve yakınlarıyla çok fazla samimiyet kurarak bana yaklaşmalarına izin vermem.	0,426	0,195	0,104
Hastalarımın kişisel deneyimlerini dikkate almamın, tedavinin etkinliği ile ilgisi yoktur.	0,134	0,728	0,005
Tıbbi hastaların tedavisinde duygunun yeri olmadığına inanırım.	0,197	0,683	0,148
Hastalarımınla görüşürken, öykülerini alırken duygularına dikkat etmeye çalışmam.	0,197	0,633	0,222
Hastalarım ve yakınlarının ne hissettiklerini anlamamın, tıbbi tedavi ile ilgili olduğuna inanmıyorum.	0,114	0,63	0,134
Hastalar ancak tıbbi tedavi ile iyileştirilebilirler, dolayısıyla onlarla duygusal bir yakınlık içerisine girmenin yeri yoktur.	0,299	0,577	0,056
Hastaların fiziksel şikâyetlerini anlamak için günlük yaşamlarında neler olduğunu sorgulamak önemsiz bir faktördür.	0,222	0,466	0,462
Tıbbi olmayan literatürleri okumaktan ve sanatla ilgilenmekten hoşlanmam	-0,142	0,207	0,623
Olaylara hastanın bakış açısından bakmak benim için zordur.	0,199	0,369	0,609
Hastalarımın beden diline dikkat ederek zihinlerinden neler geçirdiklerini anlamaya çalışırım.	0,238	0,019	0,565
İnsanlar birbirinden farklı olduğu için, hastalarımın bakış açısından olaylara bakmak benim için hemen hemen mümkün değildir.	0,162	0,454	0,54
Hekim hasta ilişkisinde sözlü iletişim kadar hastanın beden dilini anlamamın önemli olduğunu düşünüyorum.	0,41	0,031	0,46
Mizah anlayışına sahip olmanın, daha iyi bir klinik çıktıya katkısı olduğunu düşünüyorum.	0,402	-0,283	0,455
Özdeğer	6,155	1,847	1,319
Açıklanan varyans (%)	30,78	9,24	6,6
Toplam açıklanabilir varyans (%)	46,61		
Güvenirlilik katsayısı (Cronbach alfa):		0,872	

TABLO 3: Tüm skorların diş hekimliği öğrencilerinin sınıflarına göre farklılıkları.

	Sınıf			p değeri
	3. sınıf	4. sınıf	5. sınıf	
	Aritmetik ortalama±SS	Aritmetik ortalama±SS	Aritmetik ortalama±SS	
Hastaların ayakkabısını giyme	9,11±0,98 ^a	8,97±0,86 ^a	8,53±1,54 ^b	0,002
Perspektif alma	33,86±3,82	32,94±3,66	32,41±4,44	0,06
Şefkatli bakım	38,49±5,15	38,35±4,92	37,21±6,39	0,225
Toplam	81,47±8,17	80,26±7,89	78,15±11,04	0,054

SS: Standart sapma. ^{a,b} Aynı satırdaki farklı harfler istatistiksel açıdan anlamlı farklılığı ifade eder (p<0,05).

sonuç istatistiksel olarak anlamlı değildi. Tüm skorların sınıflara göre farklılıkları **Tablo 3**'te verildi.

TARTIŞMA

Özellikle kişiler arası ilişkilerin ve empatinin geliştirilmesi, tüm sağlık hizmetlerinde olduğu gibi diş hekimliği mesleğinde de oldukça önemlidir. İnsan

etkileşimlerinin genellikle göz ardı edildiği bu bilişim ve teknoloji çağında, hastaların hekiminde aradığı en değerli özelliklerinden biri olan empati hâlâ üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir unsurdur.¹ Empati, son zamanlarda sağlık profesyonellerinin ilgisini kazanmış ve diş hekimliği de dâhil olmak üzere farklı disiplinlerde pek çok araştırmaya konu olmuştur.

Bu çalışmada, diş hekimliği fakültesi öğrencilerinin empati seviyelerinin ve empatiyi ölçmek için kullanılan JSPE-HP'nin geçerliliğinin ve güvenilirliğinin değerlendirilmesi amaçlandı.

Çalışmadaki Cronbach α katsayısının iç tutarlılığı, önceki çalışmaların bulgularına benzer şekilde JSPE-HP'nin güvenilirliğini göstermiştir.^{1,5,12,13} Ameh ve ark., Nijeryalı 234 diş hekimliği fakültesi öğrencisini dâhil ettikleri çalışmalarının sonucunda, JSPE-HP'nin diş hekimliği öğrencilerinin empati seviyelerini ölçmek için kullanılacak uygun bir ölçek olduğunu bildirmiştir.¹² Benzer şekilde Sherman ve Cramer, JSPE-HP versiyonunu diş hekimliği öğrencileriyle kullanım için değerlendirmiş ve bu ölçeğin, diş hekimliği öğrencilerinin empati düzeylerini güvenilir ve geçerli bir şekilde ölçebildiğini belirtmişlerdir.⁵ Bu nedenle çalışmamızda diş hekimliği öğrencilerinin empatik eğilimlerini değerlendirmek için JSPE-HP kullandık.

JSPE-HP'nin yapı geçerliliği, bu mevcut çalışmanın temel bileşen analizine benzer şekilde “perspektif alma”, “şefkatli bakım” ve “hastaların ayakkabısını giyme” olmak üzere 3 alanlı bir empati ölçümüdür. Daha önceki çalışmaların bulgularıyla uyumlu olan temel bileşen analizinde en anlamlı boyut olarak “perspektif alma” bulundu.^{2,5,10} “Perspektif alma” ve “şefkatli bakım”, empatinin temel unsurları olarak tanımlanmıştır.¹⁵ Çalışmamızla benzer şekilde daha önceki çalışmalarda da 3. faktör olarak “hastaların ayakkabısını giyme” ortaya çıktı.^{2,16}

Türk diş hekimliği öğrencileri arasındaki ortalama toplam empati puanı, Malezya ve Hindistan'daki diş hekimliği öğrencileri arasında yapılan diğer çalışmaları desteklemektedir.^{7,17} Ancak bu puan, tıp ve diğer sağlık mesleği mensupları öğrencilerine yönelik çalışmalardan daha düşüktür.^{2,15,16} Toplam empatideki fark puanlar kültür, din ve gelecekteki farklılıklara bağlanabilir. Dört ve 5. yılda diş hekimliği öğrencilerinin empati puanlarında düşüş oldu. Bu bulgular, ileri klinik eğitimlerle birlikte sağlık mesleği lisans öğrencilerinin empati düzeylerinin azaldığını bildiren bazı çalışmalarla uyumludur.^{5,9} Ersan ve ark., klinik eğitim miktarı arttıkça, klinik yeterlilik ile ilgili stresin her geçen yıl arttığını belirtmişlerdir.¹⁸ Üçüncü sınıf öğrencileri ilk kez has-

sayla temasa geçtikleri için içlerindeki hekim olma hissi daha fazla empatiye yol açmış olabilir. Dört ve 5. sınıfta klinik eğitimin yoğunluğu, klinik eğitim sırasındaki puan gerekliliği ve Türkiye'deki teorik derslerin zorluğu, çalışmamızda lisans öğrencilerinin empati seviyelerinde azalmaya neden olan olası faktörler olarak düşünülebilir. Diğer çalışmalar ile tutarlı olarak kızlar, erkeklere kıyasla daha empatik idi. Diş hekimliği fakültelerinde kız öğrenci sayısının daha fazla olması, bu durumla açıklanabilir.^{5,7,10,12,16}

Beattie ve ark., 1. sınıf 88 diş hekimliği öğrencisinin klinik stajları öncesi ve sonrası JSPE-HP ve Hasta-Hekim Oryantasyon Ölçeği ölçeklerini kullanarak empati düzeylerini incelemiştir.¹⁹ Klinik öncesi ve sonrası puanlar arasında JSPE tarafından ölçülen empatide önemli bir artış ($p<0,01$) gözlenirken; Hasta-Hekim Oryantasyon Ölçeği puanlarında önemli bir değişiklik kaydedilmediğini bildirmiştir. Ancak bu çalışmada, sadece 1. sınıf öğrencilerinin bulunması ve farklı ölçeklerin kullanılması sebebiyle çalışmamızla tam anlamıyla bir kıyaslama yapmamız mümkün değildir. Kalyan ve ark., 3 ve 4. sınıf öğrencileri ile stajyer ve lisansüstü öğrencilerini dâhil ettikleri çalışmalarında, JSPE-HP'yi kullanarak empati seviyelerini değerlendirmiş ve sonuçta lisansüstü öğrencilerinin empati seviyelerinin daha yüksek olduğunu rapor etmiştir.²⁰ Ayrıca erkek katılımcıların empati seviyelerinin daha yüksek ($86,54\pm7$) olduğunu da bildirmiştir. Bu farklılık, etnik ve kültürel değerlerin ülkelere göre çeşitlilik göstermesi ile açıklanabilir. Bu çalışma, tek bir diş hekimliği kurumunun örneklenmesiyle sınırlandırılmıştır. Bu nedenle karşılaştırmalı çok kurumlu çalışmalar, bulguların daha fazla geliştirilmesine olanak sağlayacaktır. Ayrıca kesitsel bir çalışma olarak öğrencilerin eğitim yılları boyunca değişen empati düzeylerini değil, farklı eğitim yıllarındaki empati düzeylerini belirlemiştir. Yıllar boyunca empati puanlarını araştırmak için diş hekimliği öğrencilerinden oluşan bir veya birden fazla kohortun boylamsal çalışmalar empati seviyelerindeki değişimi daha iyi ele alacaktır.

SONUÇ

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar, JSPE-HP'nin diş hekimliği öğrencilerinde güvenilir ve geçerli bir empati ölçümü sağladığını ve bu ölçüme dayalı olarak,

diş hekimliği eğitimi boyunca empati düzeylerinin düştüğünü göstermektedir. Diş hekimliği öğrencilerinin klinik ve teorik eğitimi müfredatında empati becerilerini geliştirecek eğitimlerin bulunması ve empatinin, öğrencilerin klinik yeterliliklerinin değerlendirilmesinde önemli bir kriter olarak görülmesi tavsiye edilebilir.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma

ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Fikir/Kavram: Emine Kaya; **Tasarım:** Emine Kaya; **Denetleme/Danışmanlık:** Nursena Öztan; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** Nursena Öztan; **Analiz ve/veya Yorum:** Emine Kaya; **Kaynak Taraması:** Nursena Öztan; **Makalenin Yazımı:** Emine Kaya.

KAYNAKLAR

- Williams B, Sadasivan S, Kadirvelu A, Olaussen A. Empathy levels among first year Malaysian medical students: an observational study. *Adv Med Educ Pract.* 2014;5:149-56. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Hojat M, Gonnella JS, Nasca TJ, Mangione S, Vergare M, Magee M. Physician empathy: definition, components, measurement, and relationship to gender and specialty. *Am J Psychiatry.* 2002;159(9):1563-9. [Crossref] [PubMed]
- Azimi S, AsgharNejad Farid AA, Kharazi Fard MJ, Khoei N. Emotional intelligence of dental students and patient satisfaction. *Eur J Dent Educ.* 2010;14(3):129-32. [Crossref] [PubMed]
- ADEA Competencies for the New General Dentist: (As approved by the 2008 ADEA House of Delegates). *J Dent Educ.* 2017;81(7):844-7. [Crossref] [PubMed]
- Sherman JJ, Cramer A. Measurement of changes in empathy during dental school. *J Dent Educ.* 2005;69(3):338-45. [Crossref] [PubMed]
- Benbassat J, Baumal R. What is empathy, and how can it be promoted during clinical clerkships? *Acad Med.* 2004;79(9):832-9. [Crossref] [PubMed]
- Hojat M, Gonnella JS, Nasca TJ, Mangione S, Veloksi JJ, Magee M. The Jefferson Scale of Physician Empathy: further psychometric data and differences by gender and specialty at item level. *Acad Med.* 2002;77(10 Suppl):S58-60. [Crossref] [PubMed]
- Hojat M, Mangione S, Nasca TJ, Rattner S, Erdmann JB, Gonnella JS, et al. An empirical study of decline in empathy in medical school. *Med Educ.* 2004;38(9):934-41. [Crossref] [PubMed]
- Hojat M, Vergare MJ, Maxwell K, Brainard G, Herrine SK, Isenberg GA, et al. The devil is in the third year: a longitudinal study of erosion of empathy in medical school. *Acad Med.* 2009;84(9):1182-91. Erratum in: *Acad Med.* 2009;84(11):1616. [Crossref] [PubMed]
- Kane GC, Gotto JL, Mangione S, West S, Hojat M. Jefferson Scale of Patient's Perceptions of Physician Empathy: preliminary psychometric data. *Croat Med J.* 2007;48(1):81-6. [PubMed] [PMC]
- Shashikumar R, Chaudhary R, Ryali VS, Bhat PS, Srivastava K, Prakash J, et al. Cross sectional assessment of empathy among undergraduates from a medical college. *Med J Armed Forces India.* 2014;70(2):179-85. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Ameh PO, Uti OG, Daramola OO. Empathy among dental students in a Nigerian institution. *Eur J Dent Educ.* 2019;23(2):135-42. [Crossref] [PubMed]
- Baloş Tuncer B, Canıgür Bavbek N, Arslan Avan B, Çelik B, Tuncer C. The influence of clinical training level on the empathy levels of undergraduate and postgraduate dental students. *Acta Odontol Turc.* 2021;38(1):1-7. [Link]
- Teke AK, Cengiz E, Demir C. Hekimlerin empatik özelliklerinin ölçümü ve bu ölçümlerin demografik değişkenlere göre değişimi [Measurement of the physician empathy and the variation of this measurement in relation to demographic variables]. *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Der. gisi.* 2010;19(3):505-16. [Link]
- Fjortoft N, Van Winkle LJ, Hojat M. Measuring empathy in pharmacy students. *Am J Pharm Educ.* 2011;75(6):109. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Wen D, Ma X, Li H, Liu Z, Xian B, Liu Y. Empathy in Chinese medical students: psychometric characteristics and differences by gender and year of medical education. *BMC Med Educ.* 2013;13:130. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Babar MG, Omar H, Lim LP, Khan SA, Mitha S, Ahmad SFB, et al. An assessment of dental students' empathy levels in Malaysia. *Int J Med Educ.* 2013;4:223-9. [Crossref] [PMC]
- Ersan N, Dölekoğlu S, Fişekçioğlu E, İlgüy M, Oktay İ. Perceived sources and levels of stress, general self-efficacy and coping strategies in pre-clinical dental students. *Psychol Health Med.* 2018;23(5):567-77. [Crossref] [PubMed]
- Beattie A, Durham J, Harvey J, Steele J, McHanwell S. Does empathy change in first-year dental students? *Eur J Dent Educ.* 2012;16(1):e111-6. [Crossref] [PubMed]
- Kalyan VS, Manjula S, Padma TM, Pratap KVNR, Vineela P, Varma SC. Assessment of empathy among clinical dental students in a teaching dental institution in Telangana State, India. *J Indian Assoc Public Health Dent.* 2017;15:162-5. [Crossref]